

ZAINTERESOWANIA INTELEKTUALNE I CZYTELNICZE młodzieży szkolnej w woj. zielonogórskim

Rosnące zainteresowanie opinii społecznej sprawami wychowania młodzieży w okresie precyzowania celów i treści pracy dydaktyczno-wychowawczej w reformowanym szkolnictwie, powoduje konieczność podejmowania różnego rodzaju prac badawczych dotyczących intelektualnego dojrzewania młodego pokolenia oraz kształtowania postawy ideowej i etyczno-moralnej.

Sporo refleksji na powyższe tematy dostarczyły wyniki badań nad społeczną funkcją szkoły średniej ogólnokształcącej, przeprowadzonych przed dwoma laty w trzech liceach ogólnokształcących w woj. zielonogórskim (w Głogowie, Wschowie i Zielonej Górze). Materiał zebrany podczas tych badań został uzupełniony, zaktualizowany i częściowo zweryfikowany w wyniku analizy treści odpowiedzi na pytania ankiety czytelniczej, które zebrano w roku 1962 w tych samych trzech liceach ogólnokształcących.

W badaniach przeprowadzonych przed kilku laty przy pomocy różnego rodzaju metod został ustalony zasób wiadomości, umiejętności i nawyków prawie stu absolwentów klasy jedenastej oraz ich zainteresowania intelektualne i czytelnicze. Ankieta czytelniczą w 1962 objęto 120 uczniów 3 klas dziesiątych. O ile w badaniu wyników sprawności nauczania zasadniczą metodę stanowiła analiza treści odpowiedzi na pytania testowe z poszczególnych przedmiotów nauczania, to w badaniach nad zainteresowaniami intelektualnymi i czytelniczymi podstawową metodę stanowiła analiza treści odpowiedzi ankietowych. W badaniach nad zainteresowaniami intelektualnymi i czytelniczymi chodziło głównie o ustalenie:

- a) jakim zmianom ulegają zainteresowania młodzieży w okresie jej pobytu w szkole średniej,
- b) jaki wpływ na te zmiany wywiera treść nauczania poszczególnych przedmiotów oraz literatura piękna i popularno-naukowa.

Pytania ankiety czytelnicznej poza wstępnymi informacjami ogólnymi o płci, wieku i przynależności społecznej ucznia, dotyczyły następujących spraw:

1. Jakie dziedziny życia i przedmioty nauczania interesowały Cię w ostatnich latach nauki w szkole podstawowej?
2. Jakie dziedziny życia i przedmioty nauczania interesują Cię obecnie?
3. Ile godzin dziennie przeznaczasz na czytanie książek?
4. Czym kierujesz się w wyborze lektury:
 - a) wykazem książek podanych przez nauczyciela,
 - b) sugestiami kolegów,
 - c) uwagami bibliotekarza,
 - d) recenzją książki (w prasie, radiu, lub telewizji).
5. Jaka tematyka książki najbardziej Cię interesuje i dlaczego?
6. Które z poznanych książek najgłębiej przemyślałeś i najtrwalej zapamiętałeś?
7. Która z poznanych postaci z przeczytanych utworów najbardziej Ci się podoba i dlaczego?
8. Czy w Twoim otoczeniu spotykasz ludzi takich, jakich pokazuje książka?
9. Czy i w jaki sposób literatura piękna pomaga Ci planować swoje życie i doskonalić je?
10. Czy szkoła pomaga Ci w rozwiązywaniu problemów i wątpliwości powstających pod wpływem literatury pięknej?
11. Co wywołuje w Tobie głębsze i trwalsze przeżycia emocjonalne: książka, teatr, kino, czy telewizja?
12. W jakim stopniu literatura popularno-naukowa pomaga Ci:
 - a) pogłębić i utrwalić wiadomości zdobyte na lekcjach w szkole,
 - b) rozwijać zainteresowania ulubioną dziedziną wiedzy?
13. Jakie dziedziny nauki i techniki w literaturze popularno-naukowej najbardziej Cię interesują i dlaczego?
(Wymień przynajmniej jeden tytuł książki).
14. W jakim stopniu wydawnictwa LTK ułatwiają Ci poznanie przeszłości oraz aktualnej problematyki społecznej, politycznej i kulturalnej Ziemi Lubuskiej?
(Wymień przynajmniej jeden znany Ci tytuł książki tego wyd.).

Na podstawie odpowiedzi uzyskanych na powyższe pytania możemy stwierdzić, że w okresie nauki w szkole średniej zainteresowania intelektualne młodzieży ulegają zmianom.

Bardzo poważnie wzrasta zainteresowanie młodzieży techniką, a jednocześnie rzecz dziwna, zmniejsza się zainteresowanie fizyką, chemią i matematyką. Charakterystyczne jest również zmniejszenie się liczby uczniów klas

jedenastych interesujących się historią, przyrodą i geografią, literaturą i językoznawstwem oraz sportem. Wśród nowych zainteresowań w niektórych wypowiedziach spotykamy psychologię i pedagogikę.

O ewolucyjnym rozwoju i zmianie kierunku zainteresowań młodzieży informuje nas następujące zestawienie liczbowe:

Interesujące przedmioty nauczania i dziedziny życia	Okresy w życiu ucznia	
	klasa VII	klasa XI
matematyka	24,4%	16,2%
fizyka — chemia	27,9%	30,2%
technika	4,6%	12,8%
biologia	23,2%	31,4%
geografia i podróże	38,3%	31,4%
historia	30,2%	23,2%
językoznawstwo i literatura	30,2%	24,4%
pedagogika i psychologia	—	5,8%
rolnictwo	1,2%	—
muzyka	8,1%	8,1%
rysunek, malarstwo	9,3%	3,5%
sport	25,5%	17,4%
film i teatr	8,1%	16,2%
życie społeczno-polityczne	7,0%	8,1%
teologia	2,3%	1,2%

Nadmienić należy, że część uczniów w swych wypowiedziach równocześnie wymieniła kilka interesujących przedmiotów lub dziedzin życia, co oczywiście wpływa na mniejszą przejrzystość wyżej omawianego zestawienia, oraz obiektywność ścisłego określenia kierunku zainteresowania.

O rozwoju i zmianie kierunku zainteresowań intelektualnych podczas nauki w szkole średniej pisze między innymi uczennica M. M. ze szkoły w Głogowie:

„Najbardziej interesowała mnie w szkole podstawowej fizyka, a zwłaszcza działanie przyrządów (np. działanie szkolnych modeli silników elektrycznych, wyłączników itd.). Obecnie interesują mnie nowości wydawnicze, repertuar teatrów, film. Zajmują mnie w dalszym ciągu nauki ścisłe, a zwłaszcza chemia, którą chciałabym studiować”.

Podobnie o rozwoju zainteresowań pisze uczennica kl. XI ze Wschowy:

„W ostatnich latach w szkole podstawowej specjalnie nie interesowałam się otaczającym życiem za wyjątkiem środowiska, w którym żyłam. Interes-

sował mnie język polski. Obecnie śledzę bieg wydarzeń politycznych. Interesuję się współczesną literaturą europejską. Interesuje mnie w dalszym ciągu język polski oraz biologia i historia”.

O ile wzrost zainteresowań przyrodoznawstwem można by w pewnym stopniu wytłumaczyć rezultatami nauki tego przedmiotu w szkole średniej, to wzrost zainteresowań techniką wśród uczniów kl. XI przy zmniejszeniu zainteresowań fizyką, chemią i matematyką przemawia raczej za tym, że rozwijają się one raczej pod wpływem bodźców oddziaływających na młodzież poza murami szkoły.

W konsekwencji zainteresowania młodzieży techniką w warunkach wciąż jeszcze tradycyjnej organizacji nauczania w szkole ograniczają się do poznawania konstrukcji i funkcjonowania maszyn poza szkołą, przeważnie bez jakże ważnego powiązania doświadczeń praktycznych ze znajomością praw fizycznych, które stanowią teoretyczne podstawy różnego rodzaju konstrukcji i urządzeń technicznych.

Potwierdzają to niektóre wypowiedzi nauczycieli.

W jednej z nich czytamy: „Młodzież interesuje się elektrycznością, a szczególnie radiotechniką, najnowszymi osiągnięciami techniki od strony praktycznej”.

Obiektywność powyższej uwagi potwierdzają wyniki odpowiedzi młodzieży na pytania: „Jakie dziedziny nauki i techniki w literaturze popularno-naukowej najbardziej Cię interesują i dlaczego?”

Przedstawiają się one następująco:

Lp.	Interesująca dziedzina techniki i nauki	% odpowiedzi uczniów kl. X
1.	Cybernetyka	8,3
2.	Kosmonautyka i lotnictwo	16,2
3.	Astronomia	7,8
4.	Elektrotechnika i radiotechnika	23,7
5.	Telewizja	17,8
6.	Mechanika	29,3
7.	Fizyka i chemia	18,1
8.	Biologia	12,4

(Analogicznie jak w poprzednim zestawieniu uwzględniono wypowiedzi zawierające stwierdzenie uczniów o zainteresowaniu kilku dziedzinami nauki i techniki).

Z powyższego zestawienia nie trudno zauważyć, że młodzież w głównej mierze w literaturze popularno-naukowej szuka wyjaśnienia spraw związanych z najnowszymi osiągnięciami techniki, przy czym największe zainteresowanie jest elektrotechniką i radiotechniką oraz mechaniką.

W większości jednak wypowiedzi zainteresowania mechaniką ograniczają się do chęci poznania konstrukcji i zasad funkcjonowania pojazdów. Stosunkowo ubogo przedstawia się znajomość literatury popularno-

naukowej, bo około 60% interesujących się mechaniką wymienia tylko „ABC początkującego kierowcy”, a 46% interesujących się elektrycznością, radiem i telewizją wymienia: „Elektronikę w szkole i w domu”. Poza tym we wszystkich ankietach można spotkać zainteresowanie „Młodym technikiem” i „Horyzontami techniki”.

Znaczna część uczniów w swych wypowiedziach wymienia jednocześnie po kilka interesujących dziedzin techniki. Przeważnie dotyczy to jednak treści odpowiedzi ankietowych chłopców, którzy często równocześnie wymieniają zainteresowanie elektrycznością, radiem, telewizją i fizyką. W wypowiedziach dziewcząt tylko w nieznanym procencie występuje zainteresowanie astronomią i chemią. W znacznie większym stopniu interesuje je natomiast przyrodznawstwo.

Analogiczne różnice między zainteresowaniami intelektualnymi chłopców i dziewcząt możemy także stwierdzić porównując stosunek ich do poszczególnych przedmiotów nauczania:

Lp.	Interesujące przedmioty nauczania	Płeć		Ogółem %
		chłopcy %	dziewczęta %	
1.	język polski	21,0	42,6	33,1
2.	matematyka	29,2	26,4	27,6
3.	fizyka	45,9	21,2	32,1
4.	chemia	29,7	21,2	25,0
5.	biologia	16,8	23,8	20,7
6.	historia	29,7	40,4	35,7
7.	geografia	43,2	43,8	43,5

Z zestawienia liczbowego, w którym uwzględniono stwierdzenie poszczególnych uczniów o zainteresowaniu kilku przedmiotami nauczania wynika wprawdzie, że nie ma większych różnic między liczbą chłopców i dziewcząt interesujących się matematyką, to jednak mniejsza liczba chłopców interesujących się językiem polskim, historią i biologią przy wyraźnej przewadze nad dziewczętami w zainteresowaniach fizyką i chemią potwierdza słuszność uwagi jednego z nauczycieli, który w wypowiedzi ankietowej stwierdził:

„Zainteresowania młodzieży są różne. Chłopców przede wszystkim pociąga fizyka, chemia i technika, a dziewczęta raczej nauki humanistyczne”.

Stwierdzone zmiany zainteresowań uczniów poszczególnymi przedmiotami nauczania zachodzące w okresie dojrzewania psychicznego zwróciły uwagę badającego na wpływ, jaki prawdopodobnie wywierają trudności w nauce na zmiany kierunku zainteresowań.

Przypuszczenie to potwierdzają wypowiedzi uczniów, którzy przyznają, że łatwość uczenia się i dobre oceny pociągają młodzież do nauki i wzbudzają zainteresowanie przedmiotem, podczas gdy niepowodzenia w nauce są raczej czynnikiem zniechęcającym.

Wspomina o tym jeden z uczniów ze Wschowy:

„Najbardziej interesują mnie języki. Przyczyną zainteresowania jest lekkość, z jaką uczę się języków obcych. Z języka niemieckiego mam ocenę dobrą, a z języka rosyjskiego ocenę bardzo dobrą”.

Jedna z uczennic z tej samej szkoły zauważa:

„Najbardziej interesują mnie takie dziedziny wiedzy jak biologia i fizyka, ponieważ nie sprawiają mi zbyt wielkiej trudności w nauce. Wiadomości z tych przedmiotów mają zastosowanie w życiu praktycznym”.

O zniechęceniu ucznia do nauki z powodu napotykanym trudności pisze jeden z uczniów z Zielonej Góry:

„Największą trudność sprawia mi matematyka. Dlatego jej nie lubię. Gdy nie rozumiem nowego tematu lekcji, boję się zgłosić do odpowiedzi, gdyż nauczyciel każe mi iść do tablicy, a gdy się pomylę w jakimś działaniu, zaraz stawia dwóję”.

Zależność kierunku i trwałość zainteresowania ucznia od zasobu wiedzy w określonym przedmiocie nauczania oraz łatwość jej przyswajania została ustalona w wyniku porównania treści wypowiedzi ankietowych z rezultatami rozwiązania zadań testowych, które zawierały zasób wiadomości uczniów kl. XI z języka polskiego, matematyki, historii, biologii, fizyki.

W ocenie jakości rozwiązania zadań testowych przyjęto, że za udzielenie poprawnych odpowiedzi na wszystkie pytania z danego przedmiotu uczeń otrzymał sto punktów.

Wyniki porównania wypowiedzi ankietowych z rezultatami rozwiązania zadań testowych zawiera następujące zestawienie liczbowe:

Wyniki rozwiązania zadań testowych 86 uczniów kl. XI w punktach	Przedmioty interesujące młodzież				
	j. polski %	historia %	biologia %	fizyka %	matemat. %
do 30	—	35,0	25,9	23,1	21,5
od 30 do 40	—	25,0	18,6	30,7	7,1
od 40 do 50	9,5	15,0	22,2	34,6	—
od 50 do 70	52,0	25,0	33,3	11,6	57,2
powyżej 70	39,0	—	—	—	14,2

Wyniki rozwiązania zadań testowych z języka polskiego i matematyki mówią nam o tym, że większość uczniów interesujących się tymi przedmiotami uzyskała lepsze rezultaty w porównaniu z pozostałą młodzieżą. Z języka polskiego 91% uczniów interesujących się tym przedmiotem uzyskało wyniki rozwiązań przekraczające 50 pkt. Znacznie trudniej na podstawie tego zestawienia jest jednak ustalić wpływ zainteresowań ucznia na zasób jego wiadomości z historii, biologii i fizyki. Wyniki rozwiązania zadań testowych z tych przedmiotów są bowiem bardziej zróżnicowane.

W poszukiwaniu czynników wpływających na rozwój i kształtowanie się zainteresowań młodzieży został także uwzględniony wpływ środowiska społecznego, z którego pochodzi uczeń.

Zauważyć należy, że przytoczone dane liczbowe dopiero wtedy należy uważać za odzwierciedlające faktyczny stan, gdy uwzględnimy, że wysoki odsetek uczniów interesujących się poszczególnymi przedmiotami i dziedzinami życia w pewnym stopniu związany jest ze składem socjalnym młodzieży, która była objęta badaniami (46,1% młodzieży pochodzenia inteligenckiego).

Najbardziej rozwinięte są zainteresowania młodzieży pochodzenia robotniczego. Na uwagę zasługuje nieco wyższy w porównaniu z innymi grupami odsetek uczniów interesujących się muzyką. Cechą charakterystyczną wypowiedzi uczniów pochodzenia chłopskiego jest mniejsze niż w pozostałych grupach zainteresowanie matematyką, życiem społeczno-politycznym, historią i sportem. W wypowiedziach młodzieży inteligenckiej na uwagę zasługuje niższy w porównaniu z młodzieżą robotniczą odsetek interesujących się muzyką. Znacznie większa jest w tej grupie liczba uczniów interesujących się matematyką, fizyką, techniką, biologią, historią, literaturą, życiem społeczno-politycznym, sportem, filmem.

W grupie tej spotykamy również pojedyncze wypowiedzi mówiące o zainteresowaniach pedagogiką i teologią. Informuje o tym zestawienie liczbowe wskazujące na różnice zainteresowań intelektualnych młodzieży z poszczególnych środowisk społecznych.

Zainteresowania uczniów kl. XI	Pochodzenie społeczne ucznia			
	% robotnicze	% chłopskie	% intelig. pracująca	% rzemieślnicze
matematyka	28,6	14,3	42,8	14,3
fizyka — chemia	15,4	15,4	53,8	15,4
technika	27,4	18,1	45,5	9,0
biologia	18,5	18,5	52,0	11,0
geografia — podróże	14,8	14,8	44,5	25,9
historia	25,0	10,0	55,0	10,0
literatura				
i językoznawstwo	19,0	19,0	57,0	5,0
muzyka	42,9	14,3	28,5	14,3
rysunek i malarstwo	33,3	33,3	33,3	—
sport	20,0	6,7	73,5	—
film i teatr	14,3	21,4	64,3	—
życie społeczne i polityczne	28,6	14,3	57,1	—

(W zestawieniu uwzględniono stwierdzenia uczniów o równoczesnym zainteresowaniu kilku dziedzinami wiedzy).

Pewne różnice w zainteresowaniach młodzieży pochodzenia robotniczego, chłopskiego i inteligenckiego raczej przemawiają za tym, że na kształtowanie się zainteresowań ucznia wywiera wpływ tryb życia rodzinnego,

prowadzone w domu rozmowy, oraz ilości czasu poświęconego na rozrywki i ich rodzaj. Prawdopodobnie elementy te wywierają pewien wpływ na najbardziej intensywny rozwój zainteresowań uczniów pochodzenia inteligentnego życiem społeczno-politycznym, filmem, teatrem i sportem.

Natomiast na rozwój zainteresowań poszczególnymi przedmiotami nauczenia wpływ domu rodzinnego jest mniejszy.

Należałoby więc szukać wpływów pobudzających zainteresowania intelektualne młodzieży raczej w organizacji i treści pracy szkoły. Potwierdza to porównanie zainteresowań młodzieży z poszczególnych szkół. Porównanie to mówi nam o wyraźnej różnicy zainteresowań uczniów.

Na przykład w Głogowie zaledwie 6,9% uczniów interesuje się matematyką, podczas gdy w Zielonej Górze odsetek ten wynosi 18,2% a we Wschowie 22,8%. Biologię jako przedmiot interesujący w Głogowie wymienia tylko 10,2% uczniów, mimo, że młodzież pochodzi głównie ze środowisk rolniczych.

Natomiast w m. Zielonej Górze przedmiotem tym interesuje się 50% uczniów. Zainteresowania językoznawstwem i literaturą kształtują się odwrotnie. W Głogowie tą dziedziną wiedzy interesuje się 37,9% młodzieży, podczas gdy w Zielonej Górze odsetek ten wynosi 18,2%, a we Wschowie 17,1%. Fakt ten potwierdza przypuszczenie, że na rozwój zainteresowań intelektualnych młodzieży istotny wpływ wywiera sposób organizacji procesu nauczania w szkole.

W zależności od organizacji pracy w szkole proces przyswajania i utrwalania wiadomości przebiega w warunkach aktywności umysłowej ucznia na lekcji, bądź też przenosi się na teren domu i pociąga za sobą konieczność wielogodzinnego odrabiania zadań domowych. O ile w pierwszym wypadku organizacja pracy lekcyjnej sprzyja skróceniu czasu odrabiania zadań domowych i pomyślnemu rozwojowi zainteresowań czytelnicych ucznia, o tyle w wypadku drugim uczniowie z konieczności ograniczają się do przeczytania lektury obowiązkowej¹⁾.

Spostrzeżenia powyższe wynikają z analizy treści odpowiedzi ankietowych na pytanie:

„Ile godzin dziennie przeznaczam na czytanie książek?”

Otóż okazuje się, że 51,2% młodzieży codziennie przeznaczają około jednej godz. na czytanie książek, 36% na ten cel przeznaczają od 1 do 2 godz., 9,3% zajmuje się lekturą przez 2 do 3 godz., a tylko 3,5% poświęca na to 3 do 4 godz.

Nic też dziwnego, że odpowiedzi na pytanie: „Jaka tematyka książek najbardziej Cię interesuje i dlaczego?” głównie dotyczą lektury obowiązkowej, zawartej w programach nauczania. Po prostu uczniowie wyższych klas szkoły średniej dysponują zbyt małą ilością wolnego czasu i przy obciążeniu nadmierną ilością godzin wysiłku intelektualnego prawdopodobnie tylko nieliczni stać na czytanie książek o różnorodnej problematyce.

Z analizy treści odpowiedzi na to pytanie wynika, że najbardziej młodzież lubi książki o tematyce historycznej (54% odpowiedzi), moralno-obyczajowej (52,3% odp.) i psychologicznej (48% odp.). Bardzo niktę jest na-

tomiast zainteresowanie literaturą społeczno-polityczną, bo wynosi zaledwie 3,5%. Porównując liczbę uczniów interesujących się książkami o tematyce historycznej (54% odp.) z dwukrotnie mniejszą liczbą uczniów interesujących się tą dziedziną wiedzy (31% odp.) można przypuszczać, że młodzież woli fantastyczne i barwne opowiadanie, niż dokładne zestawienie chronologicznie uporządkowanych faktów.

Jako uzasadnienie swych zainteresowań książkami o tematyce historycznej młodzież przeważnie podaje, że:

„Czytając utwory historyczne dowiadujemy się wiele ciekawych rzeczy o przeszłości państw, miast i okolic, w których mieszkamy”.

Poza tym w wypowiedziach na ten temat czytamy:

„Tematyką historyczną interesuję się ze względu na wpływ tatusia, który potrafił je we mnie wzbudzić. Zainteresowania moje skierował na historię Polski i Starożytność”.

Jeden z uczniów w swej wypowiedzi stwierdza:

„Czytam dużo. Nie zamienię jednak Krzyżaków na żadną z powieści Hłaski, lub Sagan. Nie rozumiem jak się można zachwycać superordynarnym „Ósmym dniem tygodnia”.

W wypowiedzi innego ucznia czytamy:

„Lektura arcydzieł historycznych — to jeden z warunków podniesienia poziomu historii w szkole. Z własnego doświadczenia wiem, że więcej wiadomości o rewolucji francuskiej dostarczył mi „Rok 1793” Wiktora Hugo, niż podręcznik historii, a jak wyraźnie utkwiała mi w pamięci sylwetka Filipa II po lekturze „Dyla Sowizdrzała”, Karola de Costera”.

Odpowiedzi na pytania: która z poznanych postaci literackich najbardziej Ci się podoba i dlaczego? mówią jednak, że w książkach o tematyce historycznej młodzież w mniejszym stopniu zajmuje historyczne tło akcji, a w głównym stopniu przeżycia bohaterów utworu i ich postawa w konkretnych sytuacjach życiowych. Pod tym względem odpowiedzi uczniów interesujących się książkami o treści historycznej są podobne do autorów odpowiedzi, interesujących się literaturą o tematyce moralno-obyczajowej.

Jako uzasadnienie zainteresowań tematyką moralno-obyczajową w wypowiedziach uczniów spotykamy:

„Szkoła nie dała mi wskazówek, jak mam postępować w różnych sytuacjach życiowych i dlatego szukam na to odpowiedzi w powieściach moralno-obyczajowych”.

W innej wypowiedzi na ten temat czytamy:

„Przedstawia ona różne typy charakterów, stosunki i konflikty między ludźmi. W tematyce moralnej znajdę zawsze jakieś praktyczne wskazówki lub też ostrzeżenie przed lekkomyślnością”.

Trzeci uczeń w swej wypowiedzi stwierdza:

„Tematyka moralno-obyczajowa interesuje mnie dlatego, że chcę dowiedzieć się jak różni ludzie w różnych okolicznościach zachowują się. Jest ona zrozumiała i łatwa do zapamiętania, a jednocześnie uczy i wychowuje”.

W wypowiedziach ankietowych młodzieży na uwagę zasługuje poszukiwanie wzorów postępowania, opartych na zachowaniu się bohaterów. Wprawdzie wielu uczniów nadmienia, że książki nie pomagają im w rozwiązaniu konfliktów życiowych, to jednak w charakterystyce ulubionych postaci młodzież pisze, że tak właśnie chciałaby postępować w swoim życiu.

Pisze o tym jeden z uczniów:

„Najbardziej mi się podoba postać Konrada Wallenroda, A. Mickiewicza. Konrad był człowiekiem, który wyrzekł się szczęścia osobistego, poświęcił ukochaną kobietę i skazał siebie na życie wśród wrogów. To był bohater. Tego właśnie człowieka chętnie bym naśladował”.

W innej wypowiedzi o postaci J. Radka z „Syzyfowych prac” St. Żeromskiego czytamy:

„Uporczywa walka prostego wiejskiego chłopca J. Radka o wiedzę mimo ciężkich warunków i prześladowań stała się moim wzorem, nauczyła wytrwale pokonywać trudności życia szkolnego”.

Podobnej treści są następne wypowiedzi uczniów.

Piszą oni na przykład: „Często załamywałem się. Jeżeli była trudniejsza lekcja i zdawało mi się, że nie dam sobie rady, zostawiałem i nie uczyłem się. Często także pomimo, że lekcje odrabiałem, zawsze myślałem, że nic nie umiem i to mnie zniechęcało do dalszej pracy. Dopiero powieść J. Londona pt. „Martin Eden” nauczyła mnie cierpliwości i wytrwałości. Przyzwyczaiałem się pod jej wpływem sumiennie odrabiać lekcje i nie zrażać się drobnymi niepowodzeniami”. „Pod wpływem książek doszedłem do wniosku, że nie należy załamywać się, lecz przez życie trzeba iść przebojem, wierzyć we własne siły, nie liczyć na pomoc innych. Do liceum przyszedłem po ukończeniu szkoły na wsi. Przez pewien czas byłem często wyśmiewany przez kolegów, ponieważ chciałem z nimi rozmawiać. Posługiwałem się jednak ubogim zasobem słownictwa. Przez czytanie utworów Sienkiewicza, Żeromskiego, Prusa, Staffa, Tuwima, Mickiewicza poczyniłem duże postępy”.

Jeszcze bardziej wymowna jest następna wypowiedź:

„Jestem czuły na ucisk, nędzę i łzy, ponieważ zdążyłem trochę spróbować tego chleba. Pokochałem takich bohaterów jak Franek, ponieważ walczą o sprawiedliwość, o sprawę ludu uciskanego, o postęp. Jestem na utrzymaniu szwagra, głowy licznej rodziny. Właśnie od niego zależy moje wykształcenie”.

Mimo, że są to charakterystyczne wypowiedzi części uczniów, to jednak przemawiają one za tym, że w literaturze pięknej młodzież szuka sytuacji podobnych do tych, w których się znajduje. W postawie bohaterów szuka ewentualnych wzorów do naśladowania. Podczas czytania utworów literackich w wyobraźni młodego czytelnika zachodzi bowiem nie tylko odtworzenie obrazów, które odpowiadają treści opisu autora, lecz powstają nowe obrazy oparte na tekście utworu literackiego, wzbogacone osobistym doświadczeniem czytelnika²⁾.

Ożywiając postacie literackie bohaterów i okoliczności ich życia wyobraźnia czytelnika stwarza najbardziej dogodne warunki dla wychowaw-

czego wpływu czytania. Czyny i myśli bohaterów oddziałują na czytelnika podobnie jak i żywi ludzie, wywołują przeżycia emocjonalne, dzięki czemu aktywizuje się czynność nerwowa mózgu czytelnika, szybciej i łatwiej w myśleniu operacyjnym powstają nowe coraz bogatsze skojarzenia. Na podstawie zebranego materiału trudno jest jednak ustalić w jakiej mierze skojarzenia młodego czytelnika kształtujące się pod wpływem lektury i działania wyobraźni wpływają na jego postawę życiową.

Należy przypuszczać, że w obecnych warunkach coraz bardziej dostępnego filmu i telewizyjny wpływ losu bohatera utworu literackiego na przeżycia emocjonalne czytelnika jest mniejszy niż dawniej, zwłaszcza, że bohaterzy utworów wymieniani w ankietach reprezentują bardziej lub mniej odległe nam okresy przeszłości. Współczesne życie zawiera natomiast sytuacje całkiem odmienne i dlatego film o tematyce psychologicznej lub etyczno-moralnej związany z życiem współczesnego człowieka może skuteczniej przemawiać do uczuć i wyobraźni czytelnika.

Tego rodzaju refleksje powstały w wyniku analizy treści odpowiedzi ankietowych na dalsze pytania; a mianowicie na pyt.: „Czy w Twoim otoczeniu spotykasz ludzi takich, jak pokazuje książka?” 64 proc. uczniów stwierdziło, że przeważnie czas poświęcony na czytanie książek wypełnia zapoznanie się z lekturą obowiązkową, która ze względu na obecny dobór treści w głównej mierze dotyczy naszej przeszłości historycznej. Nic też dziwnego, że tylko w 32 proc. wypowiedzi spotykamy uwagi na temat zainteresowania, jakie wzbudza los bohatera powieści poświęconej czasom współczesnym, a więc bohatera, którego ucieleśnioną postać można by spotkać w życiu codziennym. W pozostałych 4 proc. odpowiedzi ankietowych brak jest ścisłego określenia stanowiska. W ścisłym związku z treścią rozpatrywanych odpowiedzi powstają uwagi dotyczące pytań:

- a) „Czy i w jaki sposób literatura piękna pomaga Ci planować swoje życie i doskonalić je?”
- b) „Czy szkoła pomaga Ci w rozwiązywaniu problemów i wątpliwości powstających pod wpływem literatury pięknej?”

Okazuje się, że tylko 26,8 proc. uczniów dostrzega korzystny wpływ literatury na planowanie własnego życia, 34 proc. stwierdza, że zbyt zaangażowana jest w różnorodnych zajęciach bieżących i dlatego nie ma czasu, ani ochoty planować swej przyszłości.

Stan ten w pewnej mierze powodowany jest prawdopodobnie ograniczeniem się podczas omawiania treści utworów literackich na lekcjach języka polskiego do zapoznania się z czynami bohaterów z pomijaniem jakże ważnego momentu wychowawczego jakim jest wyciąganie wniosków i samodzielne ocenianie przez młodzież czynów tych bohaterów, a w niektórych wypadkach org. inscenizacji w oparciu o treść utworu. Większe zwrócenie uwagi na treść wychowawczą wynikającą z postaw moralnych poszczególnych postaci bardziej skutecznie mogłoby też pomóc w dostrzeganiu przez młodego czytelnika sentencji moralnych, jakie zawarte są w utworach literackich nawet z odległych nam okresów przeszłości. Porównywanie postawy bohaterów tych utworów i wskazań etyczno-moralnych

może także stanowić podstawę racjonalnego przekonania młodzieży o zmienności norm etyczno-moralnych, doskonalonych w miarę rozwoju społecznego oraz może uczyć dostrzegania w obecnie obowiązujących normach spuścizny dziejowej, w której kształtowały się ogólnoludzkie zasady współżycia między ludźmi³⁾.

Stworzenie naturalnych warunków głębszego przeżywania przez młodzież treści utworów czytanych i omawianych w szkole może wpłynąć na bardziej skuteczne niż obecnie oddziaływanie wychowawcze literatury pięknej.

Na pytanie ankiety: „Co wywołuje u Ciebie trwalsze i głębsze przeżycia?” 66 proc. uczniów stwierdziło, że powoduje je film, 26 proc. pisze o książce, a tylko 6 proc. wymienia równocześnie film i teatr. Mimo różnic w atrakcyjności życia kulturalnego między poszczególnymi środowiskami, wypowiedzi uczniów są raczej podobne.

Nadmienić należy, że mały odsetek uczniów, którzy głębiej przeżywają treść przedstawienia teatralnego jest raczej skutkiem wciąż jeszcze słabego udostępnienia teatru młodzieży lubuskich szkół średnich.

Pisze o tym jedna z uczennic:

„Przedstawienie teatralne najgłębiej przeżywam i najtrwalej zachowuję w pamięci. To co się dzieje na scenie wydaje mi się bardziej prawdopodobne niż akcja zawarta w powieści”.

Natomiast w innej wypowiedzi czytamy:

„O teatrze nie mogę napisać, bo byłam w nim zaledwie kilka razy w życiu. Wywarł na mnie duże wrażenie. Jednak pierwszeństwo nadal przyznaję książce”.

Wśród dalszych odpowiedzi na to pytanie czytamy między innymi: „Teatr dostarcza dużo przeżyć i bodajże najgłębszych, ale szkoda, że jest wciąż mało dostępny dla młodzieży. Przedstawienia teatrów objazdowych odbywają się w późnych godzinach wieczornych i młodzieży nie wolno na nie uczęszczać”.

„Moją pasją jest teatr i kino — pisze jedna z uczennic. — Całkiem inaczej przyjmujemy coś co się widzi i słyszy. Uczniowie mają ograniczone możliwości korzystania z filmów i przedstawień teatralnych, bo albo są dozwolone od osiemnastu lat, albo musimy się uczyć”.

Orientacyjny sprawdzian zainteresowania młodzieży współczesnym życiem regionu stanowi odpowiedź na pytanie:

„W jakim stopniu wydawnictwa Lubuskiego Towarzystwa Kultury ułatwiają Ci poznanie przeszłości oraz aktualnej problematyki społecznej, politycznej i kulturalnej Ziemi Lubuskiej?”

Odpowiedzi na to pytanie udzieliło 82 proc. uczniów, z czego 36 proc. młodzieży stwierdza, że publikacje LTK „ułatwiły poznanie przeszłości regionu”, „pomogły w lepszym zrozumieniu niektórych wydarzeń z naszych dziejów”, „uksztaltowały przekonanie o naszym prawie do tej ziemi!”

W treści 27 proc. wypowiedzi występują uwagi pozytywne dotyczące treści tych publikacji, które swą tematyką dotyczą czasów okupacji hitlerowskiej, zmagania o utrzymanie polskości na Ziemi Lubuskiej i trudnych pierwszych lat jej zagospodarowania.

W tej grupie wypowiedzi młodzież podkreśla „słuszność pamiętnikarskiego przekazywania osobistych wspomnień tych, którzy osobiście uczestniczyli w walkach o wyzwolenie i pracy nad zagospodarowaniem Ziemi Lubuskiej”. Najczęściej w odpowiedziach na to pytanie spotyka się takie tytuły, jak:

1. „Mój dom nad Odrą” — 43 proc. odp.
2. „Fakty i ludzie” T. Kajana — 19 proc. odp.
3. Powrót na Ziemię Piastowskie — W. Sautera — 24 proc. odp.
4. Roczniki Ziemi Lubuskiej t. I/II — 14 proc. odp.

Wyniki odpowiedzi na ostatnie pytanie ankiety wymownie świadczą o zainteresowaniu młodzieży własnym regionem i o pozytywnej społecznej roli, jaką publikacje Lubuskiego Towarzystwa Kultury spełniają w rozwijaniu tych zainteresowań, mimo że zapoznawanie się z ich treścią jest w głównej mierze zależne od inicjatywy lubuskich nauczycieli i swobodnego wyboru lektury przez samą młodzież. Przypuszczenie to potwierdzają wyniki odpowiedzi na pytanie: „Czym kierujesz się w wyborze lektury?”

Mówią nam o tym, że 67 proc. młodzieży wypożyczając książki kieruje się sugestiami nauczyciela, z tym jednak, że dotyczy to niemal wyłącznie lektury obowiązkowej. Sugestie kolegów w odniesieniu do książek nie związanych z realizacją programów nauczania prawdopodobnie odgrywają ważną rolę, skoro wspomina o tym aż 47 proc. młodzieży (w tym także uczniowie, liczący się z opinią nauczyciela wskazującego z jaką lekturą należy się zapoznać).

Poważną rolę odgrywają także recenzje radiowe i w czasopiśmie młodzieżowych, skoro 29 proc. uczniów zwraca na nie uwagę w swych wypowiedziach.

Wprawdzie uwagi bibliotekarza w wyborze książki uwzględnia 13 proc. uczniów, to jednak ze względu na to, że w warunkach szkolnych funkcje te pełnią nauczyciele, tę grupę wypowiedzi należałoby potraktować łącznie z grupą pierwszą.

Omówione wyniki wypowiedzi stanowią interesujący materiał informacyjny o kształtowaniu się zainteresowań intelektualnych i czytelniczych w okresie pobytu ucznia w szkole średniej. Wskazują one na jednostronny charakter doboru lektury uwzględniającej głównie potrzeby programu nauczania historii literatury polskiej, niewystarczające wykorzystywanie przez szkołę literatury współczesnej, zwłaszcza o problematyce społeczno-obywatelskiej i psychologicznej, konieczność zwrócenia większej uwagi na rolę literatury popularno-naukowej w pogłębianiu i utrwalaniu wiadomości ucznia z poszczególnych przedmiotów nauczania.

Mimo rozwoju nowych form wymiany myśli między ludźmi o znacznie szerszym i szybszym oddziaływaniu, jak kino, radio i telewizja, czytanie książek w dalszym ciągu wypełnia pewną część wolnego czasu w życiu młodzieży, a utrwalanie tych nawyków w głównej mierze zależne jest od różnorodności metod pracy z tekstem książki w nauczaniu języka polskiego.

Brakiem omówionego wyniku badania jest ograniczenie się do analizy treści odpowiedzi ankietowych samej młodzieży, z pominięciem sprawdze-

nia w jakiej mierze interesująca ją lektura została utrwalona w pamięci i wpłynęła na kształtowanie życia osobistego.

Nie uwzględniono także w badaniach materiałów sprawdzenia na podstawie kart książki i kart czytelnika w bibliotekach, jakie książki cieszą się największą popularnością wśród młodzieży oraz jaka jest częstotliwość wypożyczeń u poszczególnych uczniów.

PRZYPISY:

- ¹⁾ J. Zborowski, Proces nauki domowej ucznia, PZWS — Warszawa 1961 — str. 13.
- ²⁾ Por. W. Ł. Drankow, O wyobraźni w procesie czytania literatury pięknej. (Instytut Książki i Czytelnictwa). Zeszyt przekładów Nr 2/6 — 1959.
- ³⁾ Por. J. Zborowski, Proces nauki domowej ucznia — PZWS — 1961 str. 35 i 164.

BIBLIOGRAFIA:

- ¹⁾ Dziecko i młodzież w świetle zainteresowań czytelniczych. Praca zbiorowa pod redakcją T. Parnowskiego — N. K. — 1962.
- ²⁾ H. Radlińska, Potrzeba badania czytelnictwa młodzieży szkolnej — Lwów 1928.
- ³⁾ N. Ronbakina, Czytelnictwo młodzieży i różnice zainteresowań pokoleń, Kraków 1930.
- ⁴⁾ Cz. Kupisiewicz, O efektywności nauczania problemowego, PWN — 1961.
- ⁵⁾ J. Zborowski, Proces nauki domowej ucznia, PZWS — W-wa 1961.
- ⁶⁾ W. Szyszkowski, Analiza dzieła literackiego w szkole, PZWS — 1958.
- ⁷⁾ G. Hausmann, Dialektik, als Dramaturgie des Unterrichts — 1959.
- ⁸⁾ Instytut Książki i Czytelnictwa, Zeszyty przekładów Nr 2/6 — 1959.